

Виставка 'Післявоєнне Грифіно'

Уперше маємо приємність презентувати Вам таку широку виставку, присвячену післявоєнній історії міста Грифіно. У нинішній час нам важко повірити, що ще 60 років тому в центрі міста домінували газони, а з вулиці Паркової можна було бачити плесо Регаліци. Один зі старожилів Грифіно згадував, що до кінця п'ятдесятих років місто більше розбирали, ніж відбудовували. Це було сонне прикордонне містечко, яких багато, схоже на інші маленькі містечка, що їх безліч на Щецінській землі. Потужним чинником розвитку міста стало спорудження в сімдесятих роках у м. Нове Чарново величезної електростанції. Територію центру міста вкрили нові будинки, а кількість населення зросла втричі. Одним із наслідків спорудження електростанції стало виникнення на весну 1977 р. сильного осередку антикомуністичної опозиції, що співпрацював із Комітетом громадської самооборони 'Комітет захисту робітників' та з середовищем Вільних профспілок. Грифіно динамічно розвивається, приваблюючи інвесторів і сміливо відгукуєчись на виклики майбутнього.

Польське заселення в Грифіно розпочалося офіційно пізньою весною 1945 року. Грифіно опинилося на одному з двох напрямків просування наступу радянських військ, що мав на меті здобуття Щеціна. Бої за місто, що тривали від 8 березня 1945 року, остаточно завершилися 20 березня 1945 року зі вступом радянських солдатів. Тактичні зусилля Червоної армії підтримувалися підрозділами польської I окремої бригади мінометної артилерії та 2-ї артилерійської дивізії. Владу в місті перейняв радянський військовий комендант, завданням якого, крім звичайного в тій ситуації підтримання порядку в тилу фронту, було забезпечення постачання воюючих підрозділів, а також демонтаж і вивіз німецького промислового обладнання в рамках військових репарацій. Цей процес, після завершення Потсдамської конференції 2 серпня 1945 року, мав незаконний характер.

У грудні 1944 року польські комуністи, за згодою Сталіна, створили конкурентний для Уряду Республіки Польща в вигнанні Тимчасовий уряд на чолі з Едвардом Осубкою-Моравським. Представники цього уряду не чекали на остаточне визначення місця проходження польського кордону і вже в березні 1945 року вислали на західні землі так звані оперативні групи, завданням яких було встановлення влади на цих територіях. Одну з таких груп, під керівництвом Едварда Куніка, було скеровано до Грифіно, де вона 12 травня 1945 року вперше вивісила польські знамена.

Першими завданнями нової влади було виселення німців і забезпечення умов для польських поселенців. Тут не обходилося без конфліктів із радянською військовою адміністрацією, розквартированими тут військовослужбовцями Червоної армії, а також із численними мародерами, що розраховували на легкий заробіток. Початково Грифіно, як і 12 інших тогочасних повітів, розташованих біля західного кордону, мало виконувати роль військового гарнізону. Метою такого рішення було гарантування безпеки державного кордону, тому першою й початково найчисленнішою групою поляків тут стали демобілізовані військовослужбовці I і II армій Війська Польського, кількість яких у місті сягала 900 осіб.

Улітку 1945 року до Грифіно почали прибувати перші цивільні переселенці. Це були поляки, що добиралися залізницею зі східних територій II Речі Посполитої (у більшості – колишні в'язні радянських таборів), в'язні німецьких концтаборів і примусово вивезені робітники III Рейху, мешканці центральної Польщі, а також, у незначній кількості, – особи, переслідувані законом у повоєнній Польщі.

Першочерговою проблемою для нових мешканців було обладнання й пуск розграбованих радянською адміністрацією промислових підприємств. У 1946 році запущено електростанцію, млин, щіткову фабрику і шкірзавод, наступного року запрацювала фабрика сухої дистиляції деревини в Жабніці. 1 вересня 1945 року розпочала роботу перша польська школа – Базова школа № 1, першою вчителькою в якій стала Марія Добромільська, а також, трохи пізніше – гімназія. Тогочасні органи державної влади усвідомлювали, що побудова нового життя на західних теренах неможлива без Католицької Церкви, тому підтримувалося

створення католицьких парафій. Велика заслуга в цьому питанні належить прибулому з Калуша отцю Яну Паліці, який 2 вересня 1945 року відправив у місті перше богослужіння.

Відбудова міста рухалася дуже поволі. З огляду на прийняту в дефіцитній економіці командно-планову модель, всі ключові рішення, в тому числі стосовно незначних заходів чи інвестицій, повинні були плануватися й затверджуватися центром. Грифіно стало заручником такої ситуації – інвестиції Шестирічного плану спрямовувалися в значною мірою знищений Щецін, залишаючи малі містечка на периферії відбудови. Додатково ситуацію погіршували націоналізація торгівлі й колективізація сільського господарства.

До шістдесятих років знищений на 70 % міський фонд узагалі не розбудовувався, натомість значна частина будівельних матеріалів, що походили з руїн та розібраних будівель, відправлялася на відбудову інших міст, в тому числі Варшави.

Пусткою віяло також від затиснутого в лещата суворої цензури культурного життя. Єдиним винятком були пропагандистські фільми, що демонструвалися в старому кінотеатрі 'Гриф', розташованому по теперішній вулиці 1 Травня, – створені за рік до смерті Йосифа Сталіна, журнал 'Земля Грифінська', що видавався колективом повітової Національної ради. Сумнівним доповнення культурної пропозиції були 'колгоспники' – гучномовці, встановлені на придорожніх стовпах, через які транслювалася музика і повідомлення радіовузла повітової Національної ради. Розваги люди організовували власними силами, користуючись міським пляжем та влаштуючи забави з музикою, спочатку 'на дошках' біля залізничного вокзалу, пізніше – 'під грибком' на міському пляжі.

Перші ознаки зміни ситуації з'явилися разом із 'відлигою' 1956 року. Тоді настала друга хвиля репатріації з СРСР, наслідком чого стала поява в Грифіно близько 200 нових мешканців. Одночасно розпочався демографічний бум, що призвело до росту попиту на житлові будинки. Призначення на посаду Першого секретаря ЦК Польської об'єднаної робітничої партії Владислава Гомулки, колишнього Міністра воз'єднаних земель, створювало певну надію на розвиток щораз більше деградуючого міста.

Друга половина п'ятдесятих років принесла для Грифіно значне покращення порівняно з попередніми роками. Передусім було завершено прибирання міста від руїн; розроблений повітовою Комісією економічного розвитку 3-річний план розвитку житлового будівництва призвів до появи перших післявоєнних багатоквартирних будинків, що донині стоять по вулиці 1 Травня. Також поволі задовольнялися інші потреби населення – збільшено доставку товарів до місцевих крамниць, відкрито міжшкільну поліклініку, п'ять медпунктів, а також лікарню. Також відкрито лікувальний заклад у Старе Чарново, куди були направлені лікарі-фахівці зі Щеціна. В результаті пом'якшення цензури, під опікою Товариства розвитку західних земель, у 1958 році відкрито повітовий Будинок культури. Трохи ослаблено, хоча й не надто, обмеження щодо провадження приватної господарської діяльності, що на той час звалося 'приватною ініціативою'. У рамках плану відновлення діяльності промислових підприємств, що залишилися по німцях, запущено місцеву фабрику фетру, хоча очікування громади і надії місцевих органів влади сягали в цьому відношенні значно далі. Друга половина шістдесятих років, незважаючи на значні зміни, закінчилася для міста застоєм.

Переломним моментом у післявоєнній історії міста стало спорудження електростанції 'Нижня Одра'. Це стало наслідком нав'язаної державам – членам Ради економічної взаємодопомоги з боку СРСР концепції тісної співпраці, що ґрунтувалася на засаді створення в одних державах сировини, виробів чи послуг, яких в інших не було взагалі або були в недостатній кількості. Таким чином, спорудження електростанції в Нове Чарново мало на меті зміцнення енергетичного потенціалу Польської Народної Республіки, з урахуванням потреб Німецької Демократичної Республіки. Паралельно з побудовою електростанції створювався енергетичний міст, що давав можливість надсилати електричний струм західним сусідам.

Будівництво розпочато 1 квітня 1970 року й завершено в кінці січня 1977 року. Цікавим є факт, що всі роботи, згідно офіційно доступної інформації, були завершені за пів року до запланованого терміну. Будівництво електростанції, яка в підсумку мала б дати

працю понад 3000 осіб, означало передусім потребу в працівниках і кваліфікованих кадрах, яких не було в місті. У 1969 році Грифіно налічувало 6500 мешканців. Нові інвестиції – це також збільшення культурних, освітніх, медичних, а передусім – житлових потреб. У той час командно-планова економіка, керована згори, відділяла житлове будівництво від промислових інвестицій. Незважаючи на те, що спорудження електростанції відбувалося згідно з планом, і навіть випереджувало його, черга на житло в Грифіно щороку збільшувалася. Населення Грифіно зростало швидкими темпами (досить сказати, що в середині сімдесятих воно складало 15 000 мешканців, а в 1987 році – близько 20 000), а житла, незважаючи на інтенсивні будівельні роботи, бракувало. Були збудовані мікрорайони Південь і Верхня тераса, резервний мікрорайон у м. Нове Чарново, також серйозно був розбудований центр Грифіно, але постійно цього було замало. Додаткові проблеми виникали в медичній галузі – повітова лікарня, будівля якої була споруджена в 1905 році і повернена до життя в 1959 році, була надто мала для зростаючих потреб; а її розбудова, неодноразово анонсована владою міста, була остаточно викреслена з інвестиційного портфеля на початку вісімдесятих років, з міркувань економії. У 1984 році, під час виборів до Національних рад, населення скаржилося на незадовільний стан постачання, надто малу кількість крамниць, знищені вулиці й постійну відсутність гарячої води.

25 червня 1976 р. на електростанції ‘Нижня Одра’, після оголошення урядом Польської Народної Республіки про різке підвищення цін, вибухнув страйк, що став початком формування в Грифіно міцного опозиційного осередку, що діяв задовго до виникнення незалежної профспілки ‘Солідарність’. На фоні несподіваних і брутально придушених виступів у Радомі, Плоцьку чи варшавському районі Урсус, грифінський страйк вирізнявся винятково доброю організацією. Робітники швидко обрали страйковий комітет у складі 23 осіб, склали перелік вимог і розпочали переговори з дирекцією підприємства. Для підтримання ладу й порядку на території страйкуючого закладу, страйковий комітет (перейменованій пізніше в ‘Робітничий комітет’) створив Робітничу охорону, яка перейняла обов’язки від офіційної відомчої охорони. Незважаючи на радикальні наміри частини колективу, не було зупинено роботу енергоблоків, не знищено обладнання чи будівель. Робітнича охорона ефективно стримувала агресивно налаштованих працівників, а також контролювала осіб, що входять на територію й виходять із неї. Страйк закінчено ввечері 25 червня 1976 р., після офіційного скасування підвищення цін, оголошеного прем’єром Ярошевичем. Голова Робітничого комітету, Єжи Новак, припиняючи страйк, сказав: "Ми перемогли; ми були не самі – з нами була вся Польща, перемогла солідарність". У рамках репресій комуністична влада звільнила з роботи найактивніших працівників, у тому числі – членів страйкового комітету. Інші репресії, такі як пониження в посаді, догани, записи в особові справи, профілактичні бесіди (останніх проведено близько 200), торкнулися не лише учасників страйку, але й, наприклад начальника відомчої охорони електростанції, якого звинувачено в бездіяльності за надзвичайного стану.

Уже навесні наступного року брати Ян і Мірослав Вітковські (Ян був працівником електростанції й учасником страйку 1976 року) вирішили зв’язатися з Яцеком Куронем, членом Комітету захисту робітників, з метою зав’язати співпрацю. Обидва потім неодноразово їздили до Варшави, брали участь у лекціях Товариства наукових курсів, вчилися друкувати підпільні часописи й книги, привозили неофіційні видання й розповсюджували їх у Грифіно й на території електростанції. Із часом до них долучилася група з кільканадцяти осіб, у тому числі Здзіслав Подольський, електромонтер з електростанції, і Данута Граск, працівниця пошти в Грифіно. Діячі й працівники Комітету захисту робітників (серед інших – Яцек Куронь і Анна Валентинович) неодноразово приїздили до Грифіно й Щеціна.

11 жовтня 1979 року група з 10 опозиційних діячів створила Вільну профспілку Західного Помор’я, до установчого комітету якої увійшли четверо мешканців Грифіно: Ян і Мірослав Вітковські, Здзіслав Подольський і Данута Граск. Ініціаторами цього сміливого кроку вважаються Ян Вітковський і Стефан Козловський зі щецінського підприємства

‘POLMO’. Відразу пішли репресії: "Часто бувало так, що, користуючись правом затримувати особу в комісаріаті без санкції прокурора на 48 годин, Служба безпеки арештовувала мене в п'ятницю й випускала лише в неділю", – згадує Мірослав Вітковський, член Вільної профспілки Західного Помор'я. 13 грудня 1981 року почався новий розділ історії грифінської свободи. Були заарештовані головні діячі Незалежної профспілки ‘Солдарність’, однак, незважаючи на це, грифінська опозиція не здалася – на весну 1982 року видано першу суто грифінську підпільну щоденну газетку ‘Край. Земля Грифінська’, 61 випуск якої виходили в світ до 1984 року.

Сьогоднішнє Грифіно може похвалитися кількома цікавими пам'ятками, сучасним спортивно-відпочинковим об'єктом – Водним центром ‘Лагуна’. Грифіно є базовим туристичним центром для виїзду на територію двох ландшафтних парків – в Долину Нижньої Одри і в Букову Пущу – з унікальним в європейському масштабі розмаїттям рослинності й багатою фауною. Природничою цікавинкою є ‘Кривий ліс’ – комплекс із кількох десятків хвойних дерев із навмисне деформованими стовбурами, для використання в меблевому виробництві, розташований у Нове Чарново.

Щороку в місті відбуваються великі розважальні імпрези, найбільша з яких – ‘Дні Грифіно’, з багатою культурною пропозицією для всіх мешканців і гостей, а також організовуваний від 2006 року грифінський Фестиваль місць і подорожей ‘Бродяга’, який збирає щороку відомих мандрівників з Польщі і з-за кордону. Місто активно співпрацює і з іншими подібними осередками. Це – три міста в Федеративній Республіці Німеччина – Шведт, Гартц і Берзенбрюкк, в Україні – Самбір, а також у Польщі – Барлінек і громада Рацеховіце.

Суб'єкти господарювання, розташовані на території громади Грифіно, провадять діяльність у сфері виробництва, торгівлі й дистрибуції. Найбільшим промисловим підприємством Грифіно є електростанція ‘Нижня Одра’ – найбільший виробник електроенергії на Західному Помор'ї. У даний час проходить розширення електростанції двома сучасними енергоблоками, опалюваними нейтральним для середовища газом.